

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

Çamlıca Basım Yayın | 247

MUHTASAR SELÇUKLULAR TARİHİ

Prof. Dr. Ali ÖNGÜL

Yayın Yönetmeni

Kemal Erkan

Editörler

Osman Doğan

Soner Demirsoy

Grafik Tasarım

Abdullah Kubilay

Kapak Tasarımı

Ahmet Ziya Kahraman

1. Basım: İstanbul 2025

ISBN: 978-605-2301-96-8

ÇAMLICA

Baskı ve Cilt

Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.

Bağlar Mah. Mimar Sinan Cad.

No: 54 Güneşli - Bağcılar / İstanbul

Tel: 0212 657 88 00 (pbx)

www.camlicabasim.com

bilgi@camlicabasim.com

T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 46592

© Bu eserin bütün yayın hakları anlaşmalı olarak

Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.'ye aittir.

İzinsiz yayınlanamaz.

MUHTASAR SELÇUKLULAR TARİHİ

PROF. DR. ALİ ÖNGÜL

ÇAMLICA

İstanbul 2025

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
AÜEFD.	: Atatürk Üniv. Edebiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD.	: Ankara Üniv. İlâhiyat Fakültesi Dergisi
bk.	: Bakınız
BSİT	: Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi
çvr.	: Çeviren
DGBİT	: Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİFM	: Dârülfünûn İlâhiyat Fakültesi Mecmuası
EI.	: Encyclopaedia of İslâm
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
hş.	: Hicrî-şemsî
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
İTED	: İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi
Krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Milâdî
mad.	: Madde
MKD	: Millî Kültür Dergisi
MTM	: Millî Tettebular Mecmuası
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
SAD	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi

str.	: Satır
sy.	: Sayı
ŞM	: Şarkiyat Mecmuası
TAD	: Tarih Arş. D. (Ank. Ü. Dil ve Tar-C. Fak.)
TD	: Tarih Dergisi
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TED	: Tarih Enstitüsü Dergisi
THİTM	: Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mec. (İst. Üniv. Türkiyat Enst.)
TK	: Türk Kültürü
TM	: Türkiyat Mecmuası
TOEM	: Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
trc.	: Türkçe Tercüme
TSD	: Tarih Semineri Dergisi (İst. Ü. Ed. Fak.)
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTEM	: Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.d.	: ve devamı
vr.	: Varak
v.s.	: ve saire
yk.	: Yaprak
Yay.	: Yayınlayan
YAD.	: Yıllık Araş. Der. (Ankara Ü. İlahiyat Fak. Türk ve İslâm Sanatları Enst.)
VD	: Vakıflar Dergisi

İÇİNDEKİLER

Önsöz	21
-------------	----

BÜYÜK SELÇUKLULAR (1040-1157)

Devletin Kuruluş Devri	25
Selçukluların, Samanîler ile Münasebetleri (985-1005)	28
Karahanlılar ve Gazneliler ile Münasebetler (1005-1034).....	30
Horasan'a Göç ve Gazneliler ile Mücadeleler (1035-1040)	35
Nesâ Savaşı (29 Haziran 1035).....	35
Telhâb Zaferi ve Selçuklular'ın	
İstiklallerini Kazanmaları (24 Mayıs 1038)	36
Dandanakan Zaferi (24 Mayıs 1040).....	37
Selçuklu Devleti'nin Resmen Kuruluşu (1040)	40
Çağrı Bey Davud (1040-1060).....	41
Musa İnanç Yabgu.....	42
1. SULTAN TUĞRUL BEY (1040-1063)	43
İran'daki Fetihler	43
Türkmenlerin Anadolu Akinları (1029-1045).....	44
Selçuklu Ordusunun Anadolu Harekâtı (1045-1062).....	47
Hasankale Zaferi (18 Eylül 1048)	47
Bizans ile Barış Yapılması 441 (1049/1050).....	49
İbrahim Yınal'ın İlk İsyanı 441 (1049/1050).....	51
Tuğrul Bey Zamanında Diğer Fetihler (1050-1054)	51

Sultan Tuğrul Bey'in Anadolu Seferi 446 (1054/1055).....	51
Selçuklu Şehzâde ve Emîrlerinin Anadolu Seferleri (1059-1062).....	53
Tuğrul Bey'in Bağdad'a Gelişi (18 Aralık 1055)	54
Resultekin'in İsyanı 449 (1057/1058)	57
İbrahim Yınal'ın İkinci İsyanı (23 Temmuz 1059).....	57
Bağdad'ın İşgali, Halifenin Arslan Besâsîrî'ye Esir Düşmesi ve Kurtarılışı (Aralık 1058-Ocak 1060)	58
Tuğrul Bey'in Halifenin Kızıyla Evlenmesi (Şubat 1063)	59
Kutalmış'ın İsyanı (1061-1063)	60
Sultan Tuğrul Bey'in Vefatı ve Şahsiyeti (4 Eylül 1063).....	61
2. SULTAN ALP ARSLAN (1063-1072)	62
Alp Arslan'ın Kutalmış ile Savaşı (Aralık 1063)	62
Alp Arslan'ın I. Kafkasya ve Doğu Anadolu Seferi (1064)	65
Sultan Alp Arslan'ın Fars Bölgesine Seferi (1065)	67
Sultan Alp Arslan'ın Doğu Seferi (1065-1066)	68
Kirman Meliki Kavurd'un İlk İsyanı 459 (1067).....	69
Emîrlerin Anadolu Akınları (1065-1068)	69
Alp Arslan'ın II. Kafkasya Seferi (1067-1068)	72
Bizans'ın Türk Akınlarına Karşı Harekâtı (1068)	73
Melik Kavurd'un İkinci İsyanı (1069).....	75
Alp Arslan'ın Kuzey Suriye Seferi (1070-1071).....	76
Romanos Diogenes'in Ordusuyla Hareketi (13 Mart 1071).....	79
Malazgirt Meydan Savaşı (26 Ağustos 1071)	82
Malazgirt Zaferinin Yankıları ve Sonuçları.....	92
Sultan Alp Arslan'ın Maverâünnehir Seferi ve Vefatı (24 Kasım 1072)	93
3. SULTAN MELİKŞAH (1072-1092)	96
Melik Kavurd'un İsyanı (15 Nisan 1073)	96

Karahanlılar ve Gazneliler Üzerine Seferler (1074)	100
Kafkasya Harekâtı (1078-1086)	102
Ahsa ve Bahreyn Karmatîlerine Karşı Seferler	105
Kıçkine'nin Seferi (1075)	105
Artuk Bey'in Seferi (1077)	105
Diyarbakır ve Çevresinin Fethi (1085)	105
Tekiş'in İsyanları	107
Tekiş'in İlk İsyanı (1081)	107
Tekiş'in İkinci İsyanı (1085)	108
Sultan Melikşah'ın Kuzey Suriye Seferi (1086)	109
Melikşah'ın Bağdad'a İlk Gelişi (12 Mart 1087)	113
Batınîler ile Mücadele (1090-1092)	116
Melikşah'ın Bağdad'ı İkinci Ziyareti (5 Kasım 1091)	119
Hicaz ve Yemen'in Zaptı (1092)	120
Melikşah ile Nizâmülmülk Arasında Anlaşmazlık (1092)	122
Nizâmülmülk'ün Şehid Edilmesi (14 Ekim 1092)	124
Sultan Melikşah'ın Vefatı ve Şahsiyeti (19 Kasım 1092)	127
4. SULTAN BERKYARUK (1092-1104)	130
Terken Hâtun - Berkyaruk Mücadelesi (1092-1094)	131
Terken Hâtun'un İsmail b. Yakutî ile İttifakı	133
Melik Tutuş'un Saltanat Mücadelesi (1092-1095)	134
Tutuş'un, Aksungur ve Bozan'ı Öldürmesi (Mayıs 1094)	137
Rey Savaşı ve Tutuş'un Sonu (26 Şubat 1095)	138
Emîr Kürboğa'nın Musul	
ve Çevresini Ele Geçirmesi (Ekim-Kasım 1096)	139
Haçlı Seferlerinin Başlaması (1096)	141
Haçlıların Urfa'ya Hâkim Olması (10 Mart 1098)	145
Haçlıların Antakya'ya Hâkim Olması (3 Haziran 1098)	146
Kürboğa'nın Antakya'yı Kuşatması (7 Haziran 1098)	148

Haçlıların Kudüs'e Hâkim Olması (15 Temmuz 1099)	150
Sultan Berkyaruk ile Muhammed Tapar Arasında	
Saltanat Mücadelesi (1099-1104)	151
Berkyaruk ile Muhammed Tapar Arasında	
Anlaşma Yapılması (Ocak 1104)	152
Batınîlerin Faaliyetleri ve Onlarla Mücadele (1095-1101)	154
Sultan Berkyaruk'un Vefatı ve Şahsiyeti (22 Aralık 1104)	156
5. SULTAN MUHAMMED TAPAR (1105-1118)	157
Musul ve Çevresinin Emîr Çavlı Sakavu'ya	
İkta Edilmesi (Eylül 1106)	159
Emîr Çavlı ile Mücadele, Emîr Mevdud'un Musul	
ve Çevresine Hâkim Olması (1108)	163
Batınîlerle Mücadeleler (1107-1118)	164
Haçlılarla Mücadeleler (1104-1116)	168
Harran Savaşı (7 Mayıs 1104)	168
Emîr Çökürmüş'ün I. Urfa Kuşatması (19 Mayıs 1104)	169
Emîr Çökürmüş'ün II. Urfa Kuşatması (1105)	169
Emîr Mevdud'un Haçlılara Karşı Seferleri	169
Taberiye Savaşı (28 Haziran 1113)	170
Aksungur el-Porsukî'nin Musul Valiliğine Tayini	
ve Haçlılarla Savaşı (1114)	171
Tell-Dânis Savaşı (14 Eylül 1115)	173
Gürcülerle Mücadele 503 (1110)	175
Sultan Muhammed Tapar'ın Vefatı ve Şahsiyeti (18 Nisan 1118)	176
6. SULTAN SENCER (1118-1157)	177
Sencer'in Meliklik Devri (1097-1118)	177
Sencer'in Büyük Selçuklu Sultanı Olması (14 Haziran 1118)	177
Sencer'in Rey'e Gelmesi ve Sâve Savaşı (11 Ağustos 1119)	178
Batınî Faaliyetleri ve Onlarla Mücadele (1124-1127)	181

Sultan Sencer'in Gazne Seferi (Ağustos-Eylül 1135)	182
Sultan Sencer'in I. Harezmi Seferi (15 Kasım 1138)	183
Katvan Savaşı (9 Eylül 1141)	184
Sultan Sencer'in II. Harezmi Seferi (Temmuz 1143)	186
Sultan Sencer'in III. Harezmi Seferi (Ekim-Kasım 1147)	188
Selçuklu - Gurlu İlişkileri ve Gurlularla Savaş (24 Haziran 1152)	189
Sultan Sencer'in Oğuzlarla Savaşı ve Esir Düşmesi (Mart-Nisan 1153)	190
Sultan Sencer'in Esirlikten Kurtulması (23 Nisan 1156)	193
Sultan Sencer'in Vefatı ve Şahsiyeti (6 Mayıs 1157)	194

IRAK SELÇUKLULARI (1118-1194)

1. SULTAN MAHMUD (1118-1131)	197
Gürcülerle Mücadele (1121-1123)	198
İmâdeddin Zengi'nin Musul Valiliğine Tayini 521 (1127)	199
Sultan Mahmud'un Vefatı ve Şahsiyeti (10 Eylül 1131)	201
2. SULTAN DAVUD (1131-1132)	201
Sencer'in Batı Seferi ve Dînever Savaşı (25 Mayıs 1132)	203
3. SULTAN II. TUĞRUL (1132-1134)	203
Sultan Tuğrul'un Vefatı (24 Ekim 1134)	204
4. SULTAN MESUD (1134-1152)	205
İmâdeddin Zengi'nin Urfa'yı Fethi (24 Aralık 1144)	206
Sultan Mesud'un Vefatı (2 Ekim 1152)	210
5. SULTAN MELİKŞAH (Ekim 1152-Şubat 1153)	211
6. SULTAN II. MUHAMMED (1153-1159)	211
Sultan Muhammed'in Vefatı (13 Aralık 1159)	213
7. SULTAN SÜLEYMANŞAH (22 Mart-Kasım 1160)	213
Süleymanşah'ın Tutuklanması ve Öldürülmesi (12 Mart 1161)	215
8. SULTAN ARSLANŞAH (1160-1177)	216
Gürcüler Üzerine İlk Sefer (Şubat 1163)	217

Batınîlerle Mücadele 560 (1165)	219
Gürcüler Üzerine İkinci Sefer 571 (1175)	219
Sultan Arslanşah'ın Vefatı ve Şahsiyeti (Ocak 1177)	220
9. SULTAN III. TUĞRUL (1177-1194)	221
Atabeg Cihân Pehlivan'ın Vefatı (Şubat-Mart 1186)	222
Kızıl Arslan Osman'ın Atabegliği (1186-1191)	222
Sultan III. Tuğrul'un Son Yılları ve Vefatı (18 Mart 1194)	224

KİRMAN SELÇUKLULARI (1048-1187)

1. KARA ARSLAN KAVURD (1048-1073)	229
Devletin Kuruluşu	229
Devletin Gelişme Dönemi	232
Umman'ın Zaptı (1053-1062)	232
Fars Bölgesinin Zaptı ve Fazluya ile Mücadele (1062)	233
2. KİRMANŞAH b. KAVURD (1073-1074)	235
3. HÜSEYİN b. KAVURD (1074)	236
4. SULTANŞAH b. KAVURD (1074-1085)	236
5. MELİK I. TURANŞAH b. KAVURD (1085-1097)	237
6. MELİK İRANŞAH b. TURANŞAH (1097-1101)	239
7. MELİK I. ARSLANŞAH b. KİRMANŞAH (1101-1142)	240
8. MELİK I. MUHAMMED b. ARSLANŞAH (1142-1156)	242
9. MELİK TUĞRULŞAH b. MUHAMMED (1156-1170)	243
Fetret Devri	245
Devletin Yıkılışı	245
Melik Dînâr'ın Kirman'a Gelmesi (17 Aralık 1185)	245

SURİYE SELÇUKLULARI (1070-1118)

A) Suriye ve Filistin'e İlk Türk Girişleri	249
Kurlu Bey'in Faaliyetleri	
ve Filistin'de Bir Türk Beyliğinin Kurulması (1070)	249

Fatımîler ve Mirdasîler ile İlişkiler 463 (1071)	250
B) Emîr Atsız b. Uvak Devri (1071-1079)	252
Kudüs'ün Fethi 463 (1071).....	252
Emîr Atsız - Emîr Şöklü Çatışması	
ve Taberiye Savaşı (Temmuz 1075).....	253
Dımaşk'ın Fethi (Temmuz 1076).....	254
Emîr Atsız'ın Mısır Seferi (1076-1077).....	256
Tutuş'un Suriye ve Filistin'e Hâkim Olması (1079)	258
C) SURİYE SELÇUKLU DEVLETİ (1079-1118).....	259
1. TÂCÜDDEVLE MELİK TUTUŞ (1079-1095)	259
Melik Tutuş'un Saltanat Mücadelesi (1092-1095)	260
Tutuş'un Tarihi Kişiliği.....	260
D) HALEB SELÇUKLU DEVLETİ (1095-1118)	261
2. FAHRÜLMÜLÜK MELİK RIDVAN (1095-1113).....	261
Mısır Fatımî Devleti ile İlişkiler 490 (1097).....	262
Haçlılarla Mücadeleler	264
Haçlıların Haleb Bölgesine Hâkim Olması (1098).....	264
Kellâ Bozgunu ve Sonraki Hadiseler (5 Temmuz 1100)	265
Efâmiye'nin Haçlıların Eline Geçmesi (14 Eylül 1106)	266
Melik Rıdvan'ın Vefatı ve Şahsiyeti (10 Aralık 1113).....	267
3. MELİK ALP ARSLAN (1113-1114)	269
Batınîlerle Mücadele (1114)	269
Melik Alp Arslan'ın Öldürülmesi (Eylül 1114).....	270
4. MELİK SULTANŞAH (1114-1118)	270
Atabeg Hâdim Lü'lü'nün Dikta Yönetimi	270
Atabeg Hâdim Lü'lü'nün Öldürülmesi (1117).....	271
Şemsülhavâs Yaruktaş'ın Yönetimi Ele Geçirmesi (1117).....	271
Haleb Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı (1118)	272
E) DIMAŞK SELÇUKLU DEVLETİ (1095-1104)	273

2. ŞEMSÜLMÜLÛK MELİK DUKAK (1095-1104)	273
Emîr Tuğtekin'in Dımaşk'a Gelmesi (1095)	274
Haçlılarla Yapılan Mücadeleler:	
Taberiye Prensi Tancred ile Çatışma (1100)	275
Melik Dudak'ın Vefatı ve Şahsiyeti (8 Haziran 1104).....	276
Dımaşk Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı 498 (1105)	278

ANADOLU SELÇUKLULARI (1075-1308)

1. SÜLEYMANŞAH (1075-1086)	281
Devletin Kuruluşu	281
Mansur'un Bertaraf Edilmesi (1080)	285
Bizans'la Anlaşma Yapılması (Haziran 1081).....	285
Süleymanşah'ın İznik'te Devletini Kurduğu Sırada	
Anadolu'daki Siyasî Durum.....	286
Süleymanşah'ın Güneydoğu Anadolu'daki Fetihleri	288
Çukurova'nın (Kilikya) Fethi (1082-1083)	288
Antakya'nın Fethi (12 Aralık 1084)	288
Süleymanşah'ın Müslim ile Savaşı (20 Haziran 1085)	290
Süleymanşah'ın Tutuş ile Savaşı ve Vefatı (4 Haziran 1086)	292
Ebu'l-Kasım'ın Yönetimi (1085-1092)	295
Çaka ve Tanrıbermiş'in Beylikleri (1081-1095)	298
2. SULTAN I. KILIÇ ARSLAN (1092-1107)	300
Çaka Bey'in Bertaraf Edilmesi (1095).....	301
Haçlı Seferlerinin Başlaması (1096)	303
Gümüştekin'in Malatya'yı Kuşatması 491 (1098)	303
1101 Yılı Haçlı Seferleri	304
Gümüştekin'in Malatya'yı Zaptı (18 Eylül 1101)	305
Kılıç Arslan'ın Gümüştekin'le Bozuşması	
ve Onunla Savaşı (Ağustos 1103).....	307

Kılıç Arslan'ın Malatya'yı Ele Geçirmesi (2 Eylül 1106)	308
3. SULTAN ŞAHİNŞAH (1110-1116)	310
Bizans'a Karşı Seferler	310
Bizans'a Karşı Birinci Sefer (1110)	310
Bizans'a Karşı İkinci Sefer (1113)	311
Bizans İmparatorunun Alaşehir Seferi (1116)	311
4. SULTAN I. İZZEDDİN MESUD (1116-1155)	312
Anadolu'da Üstünlüğün Dânişmendliler'e Geçmesi ve Emîr Gazi'nin Malatya'yı Alması (10 Aralık 1124)	313
Sultan Mesud - Melik Arap Mücadelesi (1125-1127)	314
Anadolu'da Üstünlüğün Yeniden Selçuklulara Geçmesi (1143)	316
İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)	317
Güneydoğu Anadolu'daki Haçlılar Üzerine Seferler (1149-1151)	322
Dânişmendlilerin İtaat Altına Alınması (1152)	323
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Seferler	323
Ermeniler Üzerine Birinci Sefer (1153)	323
Ermeniler Üzerine İkinci Sefer (1154)	324
Sultan I. İzzeddin Mesud'un Vefatı ve Şahsiyeti 550 (1155)	325
5. SULTAN II. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN (1155-1192)	327
Musul Atabegi Nureddin Mahmud ile Anlaşmazlık (1157)	329
Sultan Kılıç Arslan'a Karşı Yapılan İttifaklar (1159)	329
Nureddin Mahmud ile Rekabet ve Dânişmendlilerin Sivas Kolunun Ortadan Kaldırılması (1163-1175)	331
Miryokefalon (Myriocephalon: Kumdanlı) Meydan Savaşı (17 Eylül 1176)	334
Kılıç Arslan'ın Malatya'yı Alması ve Dânişmendlilerin Bu Koluna da Son Vermesi (25 Ekim 1178)	337
Selçuklu - Eyyubî İlişkileri (1179-1180)	338

Sultan Kılıç Arslan'ın Ülkeyi Oğulları Arasında Bölüşürmesi (1186)	340
Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192)	341
Sultan II. İzzeddin Kılıç Arslan'ın	
Vefatı ve Şahsiyeti (26 Ağustos 1192)	345
6. SULTAN I. GİYÂSEDDİN KEYHUSREV	346
(İlk saltanatı 1192-1196).....	346
Bizans'a Karşı Batı Anadolu'ya Sefer (1196)	347
7. SULTAN II. RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH (1196-1204).....	348
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Sefer (1199)	350
Malatya'nın İlhakı (Haziran-Temmuz 1201).....	351
Saltuklu Beyliği'nin İlhakı (25 Haziran 1202).....	351
Gürcistan Seferi (23 Temmuz 1202).....	353
Ankara'nın İlhakı 600 (1203/1204)	355
Sultan II. Rükneddin Süleymanşah'ın	
Vefatı ve Şahsiyeti (6 Temmuz 1204).....	356
8. SULTAN III. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN	
(Temmuz 1204 - Şubat 1205)	358
SULTAN I. GİYÂSEDDİN KEYHUSREV	
(İkinci Saltanatı 1205-1211).....	359
Karadeniz Sahillerinde Yerleşen Komnenoslar Üzerine Sefer	
ve Samsun'un Kurtarılışı 602 (1205/1206)	362
Antalya'nın Fethi (5 Mart 1207)	363
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Sefer 605 (1208/1209).....	365
Alaşehir Savaşı ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Vefatı	
(7 Haziran 1211)	366
9. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKÂVUS (1211-1220)	368
Kayseri'nin Kuşatılması (1211).....	369

İzzeddin Keykâvus'un Kardeşi Alâeddin Keykubâd'ı	
Ankara Kalesi'nde Kuşatması 609 (1212-1213)	371
Kıbrıs Kralı ve Venedikliler ile Ticarî Anlaşmalar (Ocak 1214).....	372
Sinop'un Fethi (2 Kasım 1214)	372
Antalya'nın Geri Alınması (22 Ocak 1216)	374
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Seferler	375
Ermeniler Üzerine Birinci Sefer (1216)	375
Ermeniler Üzerine İkinci Sefer (1216).....	375
Eyyubîler ile İlişkiler ve Haleb Seferi (1218).....	377
Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Vefatı ve Şahsiyeti (Ocak 1220)	381
10. SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBÂD (1220-1237)	383
Hudut Kalelerinin ve Şehir Surlarının Tahkimi 618 (1221)	385
Alanya'nın (Alâiye, Kalonoros) Fethi 618 (1221)	385
Sultan ile Emîrler Arasında Mücadele (5 Haziran 1223).....	388
Ermeniler ve Haçlılara Karşı Seferler 622 (1225)	390
Kırım (Suğdak) Seferi 622 (1225)	393
Mengüçüklü İlinin (Erzincan-Kemah) İlhakı (10 Kasım 1228).....	394
Trabzon Rumlarına Karşı Sefer 625 (1228).....	398
Yassıçimen Meydan Savaşı (10 Ağustos 1230).....	399
Erzurum'un İlhakı (Ağustos 1230)	403
Ahlat ve Çevresinin Alınması (1232)	404
Harezm Beylerinin Selçuklu Devleti'nin Hizmetine Girmeleri	405
Eyyubîler ile Savaşlar (1234-1235)	406
Moğol Hanı Oktay (Ögedey) Kaan'dan Elçi Gelmesi (1236)	410
Sultan Alâeddin Keykubâd'ın Vefatı ve Şahsiyeti (31 Mayıs 1237)....	412
11. SULTAN II. GİYÂSEDDİN KEYHUSREV (1237-1246)	415
Sa'deddin Köpek'in Tahakkümü (1237-1238)	417
Haremzlilerin Ülkeden Ayrılmaları (1237)	417

Sa'deddin Köpek'in Öldürülmesi 635 (1238)	418
Âmid (Diyarbakir) ve Çevresinin Alınması (1240).....	420
Babaîler İsyanı (1240)	421
Moğolların Erzurum'u İşgali ve Tahribi 640 (1242)	425
Kösedağ Savaşı (4 Temmuz 1243).....	427
Sivas'ın Moğollara Teslimi 641 (1243)	431
Kayseri'nin Zaptı ve Tahribi 641 (1243/1244)	432
Moğollar ile Barış Yapılması 642 (1244/1245)	434
Batu Han'ın Anlaşmayı Onaylaması (1245)	437
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Sefer (1245)	438
Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Vefatı (Ocak 1246)	440
12. SULTAN II. İZZEDDİN KEYKÂVUS (1246-1249)	441
- II. İZZEDDİN KEYKÂVUS	442
- IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN	442
- II. ALÂEDDİN KEYKUBÂD (1249-1254)	442
- SULTAN II. İZZEDDİN KEYKÂVUS (1254-1256)	442
- SULTAN IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN (1256-1257)	442
- II. İZZEDDİN KEYKÂVUS	442
- IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN (1257-1262)	442
Sultan Baybars - Berke Han İttifakı (1262).....	444
13. SULTAN IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN (1262-1266)	447
Muîneddin Süleyman Pervâne ve Hâkimiyeti (1262-1277)	447
Sinop'un Geri Alınması 664 (1265/1266)	450
Sultan Kılıç Arslan ile Süleyman Pervâne Arasında Gerginlik 664 (1266).....	451
Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Öldürülmesi (Ağustos 1266) ..	451
14. SULTAN III. GİYÂSEDDİN KEYHUSREV (1266-1284)	453
Memlûk Sultanı Baybars'ın Anadolu Seferi (Nisan 1277).....	455

Abaka Han'ın İntikamı ve Selçuklu Devleti'ne El Koyması (1277) ...	459
Süleyman Pervâne'nin Yargılanıp Öldürülmesi (2 Ağustos 1277)	460
Sultan III. Gıyâseddin Keyhusrev'in	
Saltanattan Azli ve Öldürülmesi (1 Mart 1284)	464
15. SULTAN II. GİYÂSEDDİN MESUD	
(I. defa 1284-1296).....	465
Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un Saltanattan Azli	
ve Hemedan'a Sürülmesi (1296)	467
16. SULTAN III. ALÂEDDİN KEYKUBÂD (1298-1302).....	468
Sultan III. Alâeddin Keykubâd'ın Saltanattan Azli (1302)	469
SULTAN II. GİYÂSEDDİN MESUD	
(II. defa 1302-1308)	470
Sultan Gıyâseddin Mesud'un Vefatı	
ve Selçuklu Hânedanının Sona Ermesi 708 (1308/1309).....	470
BİBLİYOGRAFYA.....	473

ÖNSÖZ

Türkler, İlk çağlardan başlayarak Ortaçağların sonlarına kadar, Orta Asya'dan Uzak Doğu, Hindistan, Orta Avrupa, Balkanlar ve Orta Doğu yönünde birçok göç ve fetih hareketlerinde bulunmuşlar; ana yurтта ve gittikleri yerlerde pek çok devlet kurmuşlardır. Türklerin dünya üzerindeki bu yayılış ve hâkimiyet hareketlerini, dört büyük ana devre ayırmak mümkündür. İslâmiyet'ten önce Hun İmparatorluğu ve Göktürk Kaanlığı, İslâmiyet'ten sonra Selçuklu ve Osmanlı Cihan Devletleri. İlk iki devir, Orta Asya'da Türk nüfusu, kaynak ve kuvvetini meydana getirmekte ve dünya tarihinde de önemli bir rol oynamakla beraber, bu devirlerin Türkistan dışında vuku bulmuş yayılma ve tesirleri, asırların derinliklerine gömülmüş ve zamanla izleri kaybolmuştur. Buna mukabil Selçuklu ve Osmanlı devirleri, Türk ve İslâm tarihinde önemli bir yer teşkil eder. Türk ve dünya tarihinde büyük bir kudret ve hayatiyetin temsilcileri olarak cihânşümul ve millî tesirleri, günümüze kadar devam eder.

İslâm'dan öncesi, birinci ve ikinci devirde Orta Asya'dan Hazar ve Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar ve Orta Avrupa'ya kadar yapılan Türk göçlerinde bu ülkeler, Türk kavimlerinin yurdu haline gelmiş ise de, buralarda birtakım tarihî hâtıra ve izlerden başka bir şey kalmamıştır. Buna mukabil son iki devrin büyük kudret ve tesirleri asırlarca devam edip zamanımıza kadar gelmiştir. Müslüman Oğuzlar, Selçuklular idâresinde, İslâm ülkelerine ve Anadolu'ya doğru, güneyden göç ederlerken Peçenek, Uz (Oğuz) ve Kıpçaklar

(Kuman) da kuzey yolu ile Balkanlar'a kadar ilerliyorlardı. Hemen hemen aynı, kesafetle vuku bulan bu iki Türk göçünün, birincisi, yeni bir devrin ve hayatîyetin başlangıcı, millî birlik ve şuurun âmîli olmuş, fakat bu manevî unsurlardan mahrum kalan ikincisi ise dağılmış, tesirsiz kalmış, birbirleri veya Hristiyan komşuları tarafından eritilmiş ve tarihe karışmıştır. Nitekim Altın Ordu Devleti'nin kuvveti ve dayanağı da Oğuz bakiyeleri, Bulgarlar'ın ve son olarak da Kıpçaklar'ın İslâmiyet ile müşerref olmaları sayesinde mümkün olmuştur. Kırım, Kazan ve İdil-Ural Türklüğü de bu suretle varlığını sürdürmüştür. Bununla beraber güney yolu ve Anadolu'da karşılaşılan fetih zorlukları ne kadar ağır ise Jeopolitik imkânlar da kuzeye nazaran o derece müsait idi.

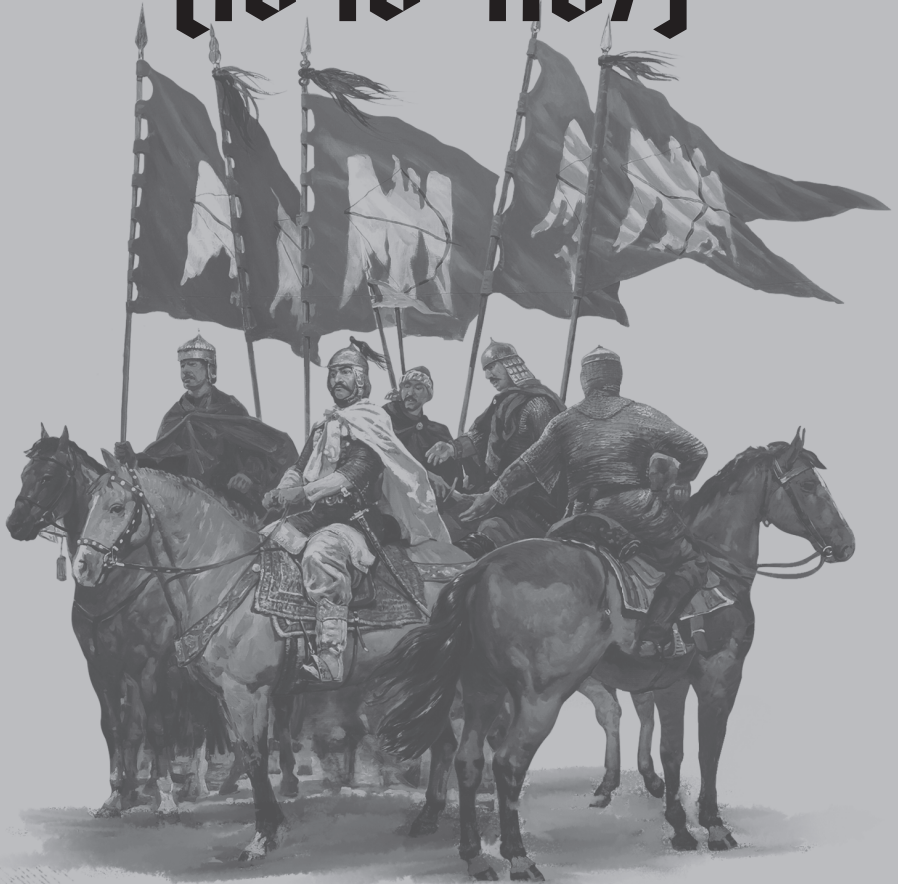
Selçuklular, tarihi bu devirlerden üçüncüsünü teşkil etmektedir. Selçuklular, kuzeydeki Oğuz Yabgu Devleti'nin başkenti Yenikent'ten ayrılıp güneydeki Cend'e geldiklerinde doğuda Samânîler, Karahanlılar ve Gazneliler; batıda Bizans Devleti ve Mısır Fatımî Halifeliği; güneyde ise Abbasî Halifeliği ve Büveyhî Devleti bulunuyordu. Cend'de bir beylik kurarak bölgede önemli bir güç haline gelen Selçuklular, bu sıralarda Gaznelilere karşı savaşan Samanîler'in daveti üzerine Maverâünnehir'e gelerek Karahanlı saldırılarına karşı Samanîler'e yardım ettiler. Ancak Selçuklular'ın yardımına rağmen Samanî Devleti, yıkılmaktan kurtulamadı (1005).

Samanî Devleti'nin yıkılmasından sonra Maverâünnehir'de bir süre daha kalan Selçuklular, kendilerine daha güvenilir bir yurt bulmak amacıyla buradan ayrılıp Horasan'a geçtiler. Burada Gazneliler'le yapılan mücadeleler sonucu Dandanakan zaferinden sonra (1040), Büyük Selçuklu Devleti resmen kuruldu. Selçuklular, iki esas kola ayrılıp Selçuk'un oğlu Mikail'in neslinden gelen Büyük Selçuklular (1040-1157) ile Irak (1118-1194), Kirman (1048-1187) ve Suriye Selçukluları (1079-1118) birinci kolu; Selçuk'un oğlu Arslan (İsrail) Yabgu'nun neslinden gelen Anadolu Selçukluları (1075-1308) ise ikinci kolu teşkil eder. Selçuklular, böylece iki esas kol olmak üzere beş tali kol halinde hüküm sürdüler. Selçuklular üzerinde çalışmalarımız, bundan önceki baskılarda birinci kol olan

Büyük Selçuklular-İrak, Kirman ve Suriye Selçukluları birinci cilt, Anadolu Selçukluları ile bu devirde Anadolu’da hüküm süren Beylikler de ikinci cilt olmak üzere, iki cilt halinde basılmakta idi. Bu defa Anadolu Beyliklerini çıkardık, onun ayrı baskısı var. Selçuklular üzerinde de belli bir kısaltma yaparak, eseri muhtasar hale getirdik. Eserin faydalı olacağını ümit eder, basımında emeği geçen yayınevi çalışanlarına teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ali Öngül

BÜYÜK SELÇUKLULAR (1040-1157)

BÜYÜK SELÇUKLULAR (1040-1157)

Devletin Kuruluş Devri

Türkler tarih boyunca yayıldıkları sahalarda pek çok devlet kurmuşlar, adları değişik olmasına rağmen bu devletler, bir devamlılık göstererek bugüne kadar gelmiştir. Bu devletlerin en önemlilerinden biri de Büyük Selçuklu Cihan Devleti'dir. Bu Türk devletine, hükümdar âilesinin atası olan Selçuk'a nispetle Selçuklular denilmiştir.¹

Oğuzlar, X. asırda Sır-Derya (Seyhun) Nehri ile Hazar Denizi'nin doğusu ve Aral Gölü arasındaki bölgede yaşıyorlardı. Oğuzlar'ın batısında Hazarlar ve Bulgarlar, doğusunda Karluklar, kuzey tarafında Kimekler (Kıpçaklar), güneyinde ise İslâm dünyası bulunuyordu. Oğuzlar, 12'si Bozok, 12'si de Üçok olmak üzere 24 Oğuz boyundan oluşmakta idiler. Selçuklular, bu 24 Oğuz kabilesinden Üçok kolunun Kınık boyundandır. Kınık boyu da, Oğuzlar arasında Sır-Derya'nın ağzına yakın bir yerde oturuyordu.²

X. asır başlarında Oğuz Devleti'nin başında, "Yabgu" ünvanını taşıyan bir hükümdar bulunuyordu. Selçukluların atası olarak bilinen ve

¹ Selçuk adının menşei ve okunuşu hakkında bk. Rasonyi, "Selçuk adının menşeiine dair", *Belleten*, III/10 (1939), 377-384; M. F. Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", *Belleten*, VII/27 (1943), 474. Krş. O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1980, s. 53-54; İ. Kafesoğlu, "Selçuklular", *İA*, X, s. 353; a.mlf., *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1992, s. 3.

² Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, İstanbul 1927, s. 45; F. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, İstanbul 1992, s. 46-50, 163-172; O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 54-57; M. A. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I, s. Kuruluş Devri*, Ankara 1989, s. 1; C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc.Yıldız Moran), İstanbul 1994, s. 37; E. Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991, s. 43; a.mlf., "Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi", *Türkler*, Ankara 2002, IV, s. 597.

kuvvetli oluşu nedeniyle Oğuzlar arasında kendisine Temür Yalığ (Demir Yaylı) lâkabı verilen Dukak (Tukak), Oğuz Devleti'nde Yabgu'dan sonra gelen önemli bir siyasî ve askerî mevkiye sahipti. Bu nedenle Yabgu, devletin iç ve dış meselelerini Dukak'la görüşerek hallederdi. Dukak, Oğuz Yabgu Devleti'nde önemli bir durumda olduğu anlaşılan kalabalık Kınık boyunun beyi idi.³ Oğuz Yabgu Devleti'nin Hazarlar'ın kuvvetli olduğu 922 yılından önce onlara tâbi olduğu anlaşılmaktadır.⁴

Yabgu, bir Türk zümresine (belki de Hazarlar) karşı sefere çıkmak ister, Dukak da buna mani olur. Neticede aralarında münakaşa çıkar ve kavgaya dönüşür. Fakat Oğuz beylerinin araya girmeleriyle düzenlenen bir şölen sırasında Yabgu ile Dukak barıştırılır. Bu hadiseden sonra Dukak'ın Oğuzlar arasında ünü artar ve Yabgu, ona danışmadan bir iş yapmaz. Bu hadisenin 875-885 yılları arasında vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Dukak hakkında bildiklerimiz bundan ibarettir. Ölüm tarihi hakkında da bir bilgi yoktur.⁵

Dukak'ın vefatından sonra oğlu Selçuk Bey, Oğuz Yabgusu tarafından Sübaşılığa (Ordu kumandanı) tayin edilmiş, ayrıca Kınık boyunun da beyi olmuştur. Selçuk, bu sıralarda 17-18 yaşlarında idi. Babası tarafından eski Türk törelerine göre iyi bir asker ve siyasetçi olarak yetiştirilmişti. Selçuk, Yabgu Devleti'nde kısa sürede ün sahibi oldu. Gün geçtikçe Yabgu'nun Selçuk'a karşı teveccühü artıyordu. Selçuk'un yükselişini kıskanan devlet erkânı Yabgu'nun Hâtununu da etkilediler. Nitekim bir gün âdet üzere saraya gelen Selçuk, ileri geçip Yabgu'nun hemen yanı başına oturunca, Hâtun, bu davranışı, Yabgu'ya karşı bir hürmetsizlik olarak değerlendirip kocasına Selçuk'un kendisi için tehlikeli olacağını söyledi, onu ortadan kaldırmaya teşvik ve ikna

³ Sadreddin el-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukîyye* (nşr. Muhammed İkbâl), Lahor 1933 (trc. Necatî Lügâl), Ankara 1943 s. 1; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil f't-tarih* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-1876, trc. A. Özaydın, *İslâm Tarihi el-Kâmil f't-Tarih Tercümesi*, İstanbul 1987, IX, s. 361; Ebu'l-Ferec, Gregory (Bar Hebraeus) İbnü'l-İbrî, *Ebu'l-Ferec Tarihi* (çvr. Ö. Rıza Doğrul), Ankara 1945, I, s. 292; Münecceimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-düvel, Selçuklular Tarihi, I, Horasan-Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları* (Yay. Ali Öngül), İzmir 2000, s. 1-2; F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 61-65; O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 54-57; Köymen, *Kuruluş Devri*, s. 6-11.

⁴ O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 57-60; M. A. Köymen, *Kuruluş Devri*, s. 2-6; Kafesoglu, "Selçuklular", *İA*, X, s. 354; A. Sevim-E. Mercil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 1995, s. 15.

⁵ *Ahbâr*, s. 1; İbnü'l-Esîr, IX, s. 361; Ebu'l-Ferec, I, s. 292; Mirhând, *Ravzatü's-safâ fi şîreti'l-enbiyâ ve'l-mülûk ve'l-hulefâ* (nşr. Abbas Pervîz), Tahran hş. 1338/1959, IV, s. 71; Münecceimbaşı, I, s. 2. Krş. O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 60-61; Köymen, *Kuruluş Devri*, s. 6-11; Kafesoglu, "Selçuklular", *İA*, X, s. 355; a.mlf., *Selçuklu Tarihi*, s. 3-5.

etti. Bunun üzerine Yabgu, Selçuk'a cephe alarak onu bertaraf etme hazırlıklarına başladı. Öldürülmekten korkan Selçuk, âile bireyleriyle ve Kınık boyuna mensup Oğuz kitesiyile Yenikent bölgesinden ayrılıp İslâm ülkeleri ile Türk ülkelerinin birleştiği bir Uc (Sugur) şehri olan Cend havâlisine geldi. Selçuk'un bu göçü, kaynaklarda "Türkistan'dan veya Turan'dan İran'a ve Dâru'l-harb'den İslâm diyârına" göç etmek şeklinde belirtilip kaydedilmiştir. Bu göçün 350 (961/962) yılında vuku bulduğu tahmin edilmektedir.⁶ Bunun yanında Selçuk'un Cend'e gelişinin Oğuz Yabgu Devleti'nin Kıpçaklar tarafından yıkılması ile ilgili bulunduğu ileri sürüldüğü gibi, bu göçün başlıca sebebinin, yer darlığı ve otlak yetersizliği olduğu da belirtilmiştir.⁷ Selçuk, kısa zamanda Cend şehrine hâkim oldu ve burada küçük bir beylik kurdu. Cend şehri ve çevresi, İslâm dünyasına yakın olup, burada İslâmiyet süratle yayılmakta idi.

Selçuk, bir süre sonra Kınık boyu ileri gelenleriyle bir toplantı yaparak, içinde bulundukları şartları müzakere edip değerlendirdi. Hak dinin, İslâm dini olduğunu söyleyerek, bu dine girmenin ehemmiyetini ve zarureti belirtti. Uzun müzakerelerden sonra Selçuk ve beraberi Oğuzlar, Gök Tanrı inancından ayrılıp İslâmiyet'i canı gönülden kabul ettiler. Bu hadise, gerek Selçuklu tarihinde, gerekse Türk-İslâm tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. İslâmiyet'i benimseme hadisesinde Müslüman tüccar ve mutasavvıfların gayretleri de tesirli olmuştur. Selçuk, bundan sonra Cend şehrindeki Yabgu Devleti'nin vergi memurlarını "Müslümanlar, gayrimüslimlere vergi vermezler." diyerek şehirden kovdu. Daha sonra Oğuz Yabgusu'na ve gayrimüslim ırkdaşlarına karşı cihâda başladı. Bu mücadelelerinden dolayı kendisine "Gazi Selçuk" ünvanı verildi. İşte bu savaşıardan birinde Selçuk'un büyük oğlu Mikâil şehid oldu. Mikâil'in geride kalan oğulları Tuğrul ve Çağrı Beyleri, dedeleri Selçuk, özenle büyütüp yetiştirdi.

Selçuk'un Cend'de kurduğu bu beyliğin ilk safhasında, etrafta ikisi Türk, üç büyük Müslüman devlet vardı. Bunlardan birincisi, İslâm'ın

⁶ İbnü'l-Esir, IX, s. 361-362; Mirhând, IV, s. 71; Müneccimbaşı, I, s. 3. Krş. O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 67-68; *Ahbâr*, s. 1-2; Kafesoğlu, "Selçuklular", *İA*, X, s. 355. Köymen ise bu göç tarihini (*Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1982, s. 24; *Kuruluş Devri*, s. 18, 34.), 935 veya 940 olarak belirtiyor. Müneccimbaşı (I, s. 3), "Tarihçilerin 349 (960/961) yılı hadiselerini anlatırken bu yıl içinde, Türkler'den ikiyüz bin çadırın Müslüman olduğunu kaydettiklerini belirterek, bu göçün de tahminen 350 (961/962) yılında vuku bulduğunu" zikretmektedir.

⁷ F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 65-66; Kafesoğlu, "Selçuklular", *İA*, X, s. 355; a.mlf., *Selçuklu Tarihi*, s. 5-6.